

nánk. A „Romániai [illetőségű] utazók külföldön” c. főként útleírásokat tartalmazó 12. fejezetben XANTUS János amerikai levelei és útleírásai (Pest, 1858, 1860) is szerepelnek. Érdekes melléfogás a 3152. és 3153. tétel alatt szereplő VERIDICUS: *A magyarországi románok egyházi, iskolai, közművelődési, közigazgatási intézményeinek és mozgalmainak ismertetése* (Budapest, 1908. II. kiad. uo. 1909.) című munka szerzői álnévének feloldása. A felvétel készítője és ellenőrzője a művet LUPAŞ Ion-nak az erdélyi román nemzeti mozgalom egyik harcosának tulajdonította. Feltehetően azon az alapon, hogy — mint sokan mások — LUPAŞ is írt cikkeket (talán a *Telegraful Roman*-ba) Veridicus álnévén. A jelzett mű címlapján a Veritas (s nem Veridicus) álnév azonban nem a román nemzeti mozgalom harcosát, hanem a magyar királyi belügyminisztérium segédtitkárát, HUSZÁR Antalt és DIAMANDI Miklós miniszteri fordítót takarja. Ez utóbbiak állították össze az említett nyelvet, s a belügyminiszter 648/1908. sz. rendelete alapján nyomtattak belőle 5000 példányt, amiből „3500 példány a m. kir. csendőrségi felszerelési anyagraktárakba lett beszolgáltatva.”

SZÁSZ ZOLTÁN

Válasz Holl Bélának.

A *Magyar Könyvszemle* 1974. évi 3–4. számában a 375–377. oldalon HOLL Béla eléggé hosszadalmasan ismertette RADÓ Polikárp, *Libri liturgici manuscripti* . . . c. kódexkatalógusát. A megjelentetés érdemét nekem tulajdonítja, valójában az Akadémiai Kiadónak lehet és kell érdemül betudni ennek a liturgia-történet határain túl is jelentős catalogueraisonné-nak — évtizedek elteltével — végre teljes kiadását. Másrészt viszont, én sem az Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságának elnökeként „gondoztam”, már amennyire az idősebb barát és tudós iránti tisztelet és egyéni fenntartásaim között egyensúlyt keresve, a szerző műve iránti tisztelettel, azt gondolhattam. Nem a munkabizottság elnöke, hanem a katalógus anyagának kutatási területén már évtizedek óta dolgozó és publikáló kutató minőségében vállalkoztam arra, hogy RADÓ munkáját, a szerző szempontjainak minden tekintetben tiszteletben tartásával, közreadjam. Azt ugyanis, hogy a liturgia-történet

a középkori literatúrának lényeges forrásterülete, nemcsak hangoztattam, de 1948-tól több cikkben és a *Codex Albensis* forráspublikációjában igazoltam is. Azt továbbá, hogy a forrásterületen milyen általános kodikológiai módszert látnak, a magam felfogása szerint alkalmazhatónak, a budapesti Egyetemi Könyvtár kódexei-nek katalógusában (1961) számos esetben megmutattam. Nem feledkezve el — e saját munkámban — a HOLL által számunkért Chevalier-számok, illetve hivatkozások közléséről sem.

Az eddig elmondottak megmagyarázzák azt is, hogy miért használtam közreműködésem kifejezésére az igen szerény „adlaboravit” és nem — modjuk — „collaboravit” szót. Ezt azonban HOLL úgy látszik ugyanúgy nem értette meg, mint az adlaboravit-nak a Praefatióban pontosabban megadott értelmezését. Főként ennek első mondatát kellett volna recenziósnak megérteni és helyesen érteni: *Opus auctoris in quantum licuit integrum relinquere volentes, eidem manus corrigentes vel addentes, non ita frequenter porreximus.* (A szerző művét, amennyire szabad volt, érintetlenül akarván hagyni, javítva vagy hozzáadva nem oly gyakran nyúltunk hozzá.) Ez a „non ita frequenter” nem azonos azzal, a HOLL Béla által is észrevett és példaként említett két tétellel. Ha recenziósnak valóban „a középkori liturgia felépítésére vonatkozó alapismeretek birtokában” lenne, felismerné a VI. Tab. eléggé bővített voltát; észrevehette volna a bajlódását a szerző *Missale Posoniense* meghatározásával (ami pozsonyi rítust sejtetne); ezen — „in quantum licuit” — változtatni igyekeztem; észrevette volna a pontosabb műfaji meghatározást több esetben, például a 74. tételnél; a lokalizálás helyesbítését a 8. és 78. tételnél; más, az említett saját katalógusomból vett meghatározásokat pl. 140., 141. tételnél; észrevehette volna — az előző nyomán — az olyan nem feltűnő módon jelentkező többleteket, mint: „spatium . . . annorum . . . pressius . . . signavimus . . . scripturae . . . nomenclaturam . . . usui hodie viginti parem fecimus . . .”. Mindezeket recenziósnak nem vette, de nem is vehette észre, mert ehhez az övénel nagyobb tájékozottság, tényleg meglévő „előismeretek” lettek volna szükségesek.

Említi recenziósnak — egy-két példát is hoz fel — a sajtóhibákat. Bizonyos, hogy 639. oldal latin szövege még sokkal többel is megajándékozta volna őt. Hiszen még az ő négy és fél hasábnyi bírálatában is Cationale és nem Gantionale olvasandó; a stuttgarti katalógus címe

pedig helyesen: *Die Handschriften der ehemaligen Hofbibliothek Stuttgart . . .*

Különösen élesen, megbotráncozva hozza szóba HOLL, hogy csillaggal és az „olim” (egykor) szóval jeleztem azokat a kódexeket, melyek RADÓ gyűjtésének befejezése óta, eredeti őrzési helyükről elkerültek. Hogy ismét előszavamat idézzem: „. . . ob annorum belli et etiam id proxime sequentium eventus, codices aliquot non iam amplius in locis ubi primitus servabantur inveniri possunt”; azaz a háborús és a háborút követő évek eseményei következtében néhány kódex eredeti őrzési helyéről elkerült. Egyikről-másikról tudhatjuk, hogy most merre kell keresni őket, sokról azonban nem. A jelenlegi lelőhely körüli e bizonytalanság, mint azt a szerzővel és a kiadóval is megbeszéltem, végül mint a helyes állampolgári állásfoglalásnak megfelelőt, a könyvben található megoldást ajánlotta. HOLL Bélának azonban,

úgy látszik, e tekintetben is különleges „előismeretei” vannak.

A RADÓ Polikárp könyvének kiadásához az első lépés megtételétől a megjelenésig, nyolc évig tartó út vezetett. A *Libri liturgici . . .* publikálását mégis, csak egy állomásnak tekintem. Ismételten idézett előszavamban már megemlítettem a *Fragmenta codicum* tervét. Azóta ez a talán legnehezebb kodikológiai vállalkozás az első éven, szép eredménnyel, túl is van. Ez az első év már közel kétszáz liturgikus töredékhez juttatott minket. Ezek nagyrészt már meg is határoztuk, és a kibontakozó, Radó-katalógusénál műfajilag differenciáltabb kép, az előszavamban ígért Auctariumban a *Libri liturgici* reális és végleges tartalmi értékeléséhez és kiegészítéséhez fog közel hozni. Ekkor és így folytatódik majd tényleg, az e publikációval elkezdődött munka.

MEZEY LÁSZLÓ